

Flygtninge og filosofi

En diskussion om menneskerettighedernes status og funktion i mellemstatslige relationer og som etisk ideal - med fokus på flygtnings rettigheder og rolle i denne sammenhæng og spørgsmålet om at motivere ansvar for ekstra-nationale.

Ole Poulsen
Center for filosofi
Syddansk Universitet, Odense

1. skriftlige emneprøve på kandidat-uddannelsen
Område: praktisk filosofi efter 1900
Vejleder: Anne-Marie Søndergaard Christensen
Vinter 2006

1	Indledning	3
2	Det universelle rettighedsideal	4
2.1	Rettighedernes status og funktion	5
2.2	Legitimering	6
2.3	Implementering	8
2.4	Delkonklusion	10
3	Rettighedsregimentets underminering	10
3.1	Flygtninge	11
3.2	Statsborgere	15
3.3	Delkonklusion	18
4	Partikularistiske teorier	19
4.1	Den sociale kontrakt	20
4.2	Den kommunitaristiske udfordring	23
4.3	Jura eller ansvar	26
4.4	Delkonklusion	28
5	Konklusion	29

Forord

Denne opgave beskæftiger sig med emner indenfor retsfilosofi, politisk filosofi, etik og metaetik - altsammen med fokus på et konkret real-politisk emne. For at illustrere hvorledes disse dicipliner er relevante for den nuværende politiske udvikling, er det nødvendigt at dokumentere, at denne udvikling finder sted, hvorfor jeg har anvendt litteratur fra vidt forskellige dicipliner og faggrene. Da dette er en opgave med hovedvægt på de specifikt filosofiske emner, er dokumentationen af den reale udvikling henvist til referencer og kildehenvisninger i fodnoterne, som derfor kan forekomme overvældende.

1 Indledning

Menneskerettighederne er dels et moralsk ideal og dels en mellemstatslig juridisk-politisk overenskomst. De er den første konvention, som har opnået nær global anerkendelse, og fungerer dels som en international forfatning samt som det bredest anerkendte grundlag for moralsk fordømmelse af statslige handlinger. Det moralske grundlag er et postulat om alle menneskers ligestilling og ret til bestemte politiske og sociale minimumskrav, der udgør fælles menneskelige betingelser for et anstændigt liv. De er således universelle rettigheder, som alle stater skylder alle mennesker, men i praksis er både deres formulering og implementering afhængig af stater, som er essentielt partikularistiske aktører med særlig interesse og ansvar for en bestemt gruppe mennesker. Der er altså et misforhold mellem det ideal, de foreskriver, og den virkelighed, det er opstået i. Dette løses teoretisk ved en instrumental partikularistisk realisering af det universalistiske ideal i ideen om en global arbejdsdeling, hvor hver stat blot er forpligtet til at realisere menneskerettighederne indenfor sit eget territorium overfor sine egne borgere.

Hermed opstår der et problem, når mennesker ikke forbliver indenfor de stater, de er rettighedshavere i, samt når enkelte stater ikke lever op til arbejdsdelingsteorien. Al migration er et praktisk problem for denne teori men i det omfang, den ikke er realiseret indenfor sine egne præmisser, således at borgerrettigheder er garanteret indenfor alle stater, er en bestemt type migration - flugt - et fundamentalt problem. Det universalistiske ideal kan kun realiseres ved, at uvillige stater tvinges til at leve op til deres ansvar, eller at mennesker tillades at flygte fra disse stater til andre, der respekterer menneskerettighederne. Hvis idealet skal opfyldes, må stater derfor have forpligtelser overfor andre end deres egne borgere. Retten til at flygte og få asyl udgør den væsentligste af disse forpligtelser. Den fungerer som en praktisk 'lappeløsning', idet det bevarer den globale inddeling i stater, men tillader mennesker at undslippe stater, der ikke lever op til den arbejdsfordeling, der giver den globale inddeling moralsk legitimitet. I praksis er dette dog endnu et ideal, der overser statens rolle som aktør for partikulære interesser. Nogle stater har givetvis en interesse i at respektere sine egne borgeres rettigheder, da det kan være fundamentet for deres egen autoritet, men at give beskyttelse til 'fremmede', der ikke er en del af denne interessesfære, kræver en helt anden form for motivation. At

simpel bekendelse til det universelle menneskerettighedsideal ikke er nok, har de seneste årtiers udvikling vist, efterhånden som den opfattede egeninteresse i at yde beskyttelse til forfulgte og rettighedsløse er dalet.

Jeg vil give en tolkning af menneskerettighedernes teoretiske og praktiske rolle med fokus på retten til at flygte, som jeg vil vise undergår en kraftig omdefinering og underminering. Jeg vil undersøge, hvad denne udvikling betyder for de 'nationales' rettigheder og for den moderne rettighedstænkning og -praksis. I denne situation bliver skismet mellem et universalistisk moralsk ideal og dets afhængighed af partikularistiske aktører stadig mere tilspidset, hvorfor jeg vil se på teorier, der holder sig på den 'reale' side af konflikten og fastholder en partikularistisk etik, for at undersøge deres mulighed for at mobilisere ansvar for 'fremmede' og for rettighedsidealet. Med ønsket om, at mennesker, hvis liv og velfærd trues, faktisk kan modtage beskyttelse, vil jeg vise, at vor egeninteresse ikke nødvendigvis er i modsætning hertil, og at der kan være argumenter for at gå væk fra dele af det upartiske menneskerettighedsideal for netop at sikre de muligheder, det er tiltænkt at beskytte.

2 Det universelle rettighedsideal

I det følgende vil jeg gå ud fra, hvad jeg vil kalde en pragmatisk holdning til rettigheder. Omend jeg vil holde mig indenfor rammerne af den liberale rettighedsdiskurs, er det ikke mit formål endeligt at afklare spørgsmål om hvorvidt, rettigheder er ahistoriske og naturgivne. Der kan være gode grunde til at tage disse diskussioner og dermed finde et fundament for rettighederne, men omvendt kan fokuseringen på nødvendigheden af et sådant fundament underminere diskussionen om rettighedernes konkrete anvendelighed og betydning, hvis det ikke er muligt at opnå konsensus om fundamentets objektive status. Jeg vil fremhæve nogle elementer ved denne indfaldsvinkel for at vise, at den ikke udvander rettighedernes funktion for politisk og moralsk evaluering. Istedet vil jeg fokusere på nogle af de problemstillinger, rettighedstænkningen konkret står over for i den pragmatiske tolkning, når idealet skal realiseres i en non-ideal men virkelig struktur.

2.1 Rettighedernes status og funktion

Rettigheder er forsøg på at finde principper, der forholder sig til konkrete, praktiske problemstillinger i den historiske og sociale kontekst. Selv hvis de begrundes i universelle menneskelige behov, kan disse realiseres vidt forskelligt i forskellige samfundsmæssige strukturer¹. Det væsentlige er derfor ikke om en bestemt formulering af et princip krænktes, men om menneskers velfærd og sikkerhed faktisk garanteres. De enkelte rettigheder er dog udsprunget af konkrete konflikter og behov i de pågældende samfund. Forsøg på at afskrive eller omdefinere en rettighed må derfor have bevisbyrden og forklare hvordan og hvorfor, denne rettighed ikke (længere) er relevant i de konkrete omstændigheder. Rettighedernes indhold er det omvendte af anden lovgivning, der har form af statens repression overfor borgerne og dermed har behov for legitimering². De er principielle begrænsninger for statens repression, og i det omfang, nogen vil afskrive en rettighed, bør de forklare hvorledes, det vil forbedre de konkrete menneskelige livsvilkår.

Mit forhold til rettigheder er således instrumentalt, men det er ikke rent utilitaristisk³. Formålet med rettighedsdiskursen er ikke blot at definere grænser for statens autoritet, men også for ofring af individet i en samfundsmæssig nyttemaksimeringskalkyle. Rettigheder demarkerer det, som hvert eneste individ i en bestemt sammenhæng kan kræve respekteret, uanset hvor megen almen nytte, der ville være resultat af deres krænkelse. Et samfund kan dermed bedømmes ud fra de realiserede rettigheder for den mest undertrykte - dvs. den med færrest realiserede rettigheder - gruppe i befolkningen. En fratagelse eller omdefinering af rettigheder for en bestemt gruppe bør forklare hvordan, det

---

¹ "Because many human rights deal with contemporary problems and institutions they are not transhistorical. One could formulate human rights abstractly or conditionally to make them transhistorical, but the fact remains that the formulations in contemporary human rights documents are neither abstract nor conditional. They presuppose criminal trials, governments funded by income taxes, and formal systems of education." (Nickel, *Human Rights*).

² Denne inddeling er - indrømmet - ikke i overensstemmelse med den mere komplicerede virkelighed, og udspringer af den falske skelnen mellem positive og negative rettigheder (se Wenar, *Rights*). Ikke desto mindre beskæftiger de fleste rettigheder i nationale forfatninger og i menneskerettighedserklæringen sig dog med borgernes frihed til bestemte handlinger og frihed fra statslig repression. Realiseringen af disse kan kræve nogen form af statslig indgriben i borgernes handlemuligheder, hvilket i den liberale tankegang netop legitimeres med, at det er nødvendigt for at sikre disse væsentligere rettigheder.

³ Om utilitaristiske og andre instrumentalistiske rettighedstolkninger; se Wenar, *Rights*.

vil føre til konkrete forbedringer for dén gruppe eller - med en egalitær-prioritaristisk analyse⁴, der prioriterer de værst stillede - for en anden gruppe, der har større behov.

Endelig følger det af min tolkning af rettigheder som principielle og til dels abstrakte forsøg på at finde betingelser for velfærd i komplekse, sociale omstændigheder, at der er en fare ved at se dem som individuelle, absolutte entiteter og deres bærere som isolerede autonome individer⁵. Rettighederne er ikke blot produkter af den sociale virkelighed, men udgør den også, idet de definerer de juridiske muligheder for og den sociale opfattelse af menneskelig interaktion. Hvis man ændrer enkelte rettigheder, ændrer man opfattelsen af, hvordan vi kan behandle hinanden, ligesom man bør være klar over, at rettigheder hænger sammen og forudsætter hinanden i de enkelte samfunds sociale og politiske strukturer⁶.

2.2 Legitimering

I liberalismen er den personlige frihed udgangspunktet, hvorimod politisk autoritet skal begrundes. Statens rolle er at sikre borgernes frihed og velfærd, hvilket kan kræve anvendelse af autoritet og dermed en begrænsning af den personlige frihed. Rettighedstænkningen beskæftiger sig med dette spændingsforhold mellem politisk autoritet og personlig frihed, idet rettighederne udgør den sfære, staten skal beskytte for at bevare sin legitimitet. Hvad enten man er tilhænger af en teori om naturlige rettigheder eller ej, udfylder rettighederne en væsentlig rolle i den givne sociale sammenhæng, hvor stater hævder at have politisk autoritet til at udforme og håndhæve love, som forbyder og foreskriver bestemte handlinger og dermed definerer vore livsbetingelser. Den filosofiske begrundelse for statens rolle i liberalismen er egentlig omvendt den historiske udvikling, idet den politiske autoritet og statsdannelserne er opstået før intentionen om at sikre undersåtternes frihed og velfærd. Historisk er rettighederne og liberalismen opstået via reaktioner imod en i forvejen etableret autoritet, der opretholdt visse gruppers privilegier. De moderne demokratier er opstået ved sociale kampe, hvor eksklusive privilegier

---

⁴ Om egalitære rettighedstolkninger; se Wenar, *Rights*.

⁵ Denne problemstilling vender jeg tilbage til i gennemgangen af de partikularistiske teorier.

⁶ "Rights structure the forms of our governments, the contents of our laws, and the shape of morality as we perceive it. To accept a set of rights is to approve a distribution of freedom and authority, and so to endorse a certain view of what may, must, and must not be done." (Wenar, *Rights*).

er gradvist er blevet omdannet til rettigheder, der principielt er til rådighed for alle borgere. Idéerne om lighed for loven, og rettighedernes universalisme er således væsentlige elementer i den moderne demokratiopfattelse og har for liberalismen demarkeret rammerne for statens legitimitet.

Liberalismen er altså en teori om alle individers lighed og krav om lige rettigheder⁷, men implementeringen af denne idé er sket indenfor rammerne af historisk arbitrære geografiske enheder, stater, og kan således kun sikre lighed for den gruppe, der udgør den enkelte stats undersåtter. Denne situation følger af den liberale sammenkædning af kravet om lighed med legitimering af politisk autoritet, idet den liberale universalisme således begrænses til grupper indenfor samme politiske institution. En institution med et krav om global autoritet kunne teoretisk løse dette dilemma og sikre universel lighed men ville dels indebære en potentiel farlig centralisering af magt og en brud med den pragmatiske indfaldsvinkel, hvorfor lighedskravet er praktisk begrænset til at gælde indenfor de historiske stater. Den liberale universalistiske etik implementeres derfor via en instrumental partikularisme, hvor hver stat er ansvarlig for sine borgeres velfærd og interesser⁸.

Denne partikularisme betyder dels, at statens rolle stadig er at forsvare arbitrært opståede privilegier - blot nu i teorien som repræsentant for alle dens borgeres interesser imod borgere i andre stater - og dels kan den ikke engang garantere, at alle stater lever op til dette. Begivenhederne i det 20. århundrede har dog understreget behovet for en globalt anerkendt norm, der både kan sikre ikke-agression og anerkendelse af national suverænitet samt borgerne indenfor de enkelte staters rettigheder. Dannelsen af menneskerettighedserklæringen efter den 2. Verdenskrig er det første internationale instrument, der fastlægger rammer for statens autoritet og suverænitet. Omend brud på menneskerettig-

---

⁷ " Liberal political philosophy begins with the premise of moral egalitarianism." (Blake, *International Justice*).

⁸ "One way of reconciling the universalism of liberal political theory and the partiality that sovereign states enshrine is to think of states as apparatus for the efficient and equitable discharge of universal duties. On this account, the primary duties assumed by liberal states in respect of their citizens are simply special instances of duties which would otherwise be owed to individuals universally. The account assumes it makes more sense to divide responsibility for meeting such duties among sovereign states, who each then act to promote and protect the interests of their own citizens (...), rather than to hope that universal obligations will be assumed and effectively discharged either by humanity generally or by one central government agency." (Larking, *Please Consider*).

hederne ikke betyder, at andre stater har ret til at føre krig mod den pågældende stat, demarkerer erklæringen de forhold, en stat skal arbejde for at realisere for at blive anerkendt som demokratisk og legitim af såvel andre stater som af dens undersåtter. Erklæringen fungerer således som det bredest anderkendte grundlag for juridisk og moralsk evaluering af statslige praksisser og er på trods af den manglende overstatslige autoritet et adfærdsregulerende instrument⁹ med nogen effekt, eftersom en stat ikke blot er afhængig af dens subjekters anerkendelse, men også af forholdet til andre stater.

2.3 Implementering

Menneskerettighedserklæringen, der er ratificeret af de fleste af verdens stater, blev skabt for at have en række normer for inter- og mellemstatslige handlinger, der skulle forhindre en gentagelse af de menneskelige katastrofer i den første halvdel af det 20. århundrede og dermed sikre international stabilitet¹⁰. Undertrykkelse i et land kan ikke blot ses som interne affærer, bl.a. fordi denne situation fører til politisk ustabilitet, der påvirker det internationale samfund. Der er altså realpolitiske grunde til, at stater bør arbejde for at realisere menneskerettighedsidealet, som desuden kan ses som en sejr for den liberale universalistiske etik. Selvom de enkelte lande kan have vidt forskellige politiske systemer og kulturer, udgør menneskerettighederne et minimum, som alle mennesker kan gøre krav på at få opfyldt med henvisning til det internationale samfund, og alle stater, der anerkender menneskerettighederne, er moralsk og juridisk forpligtet til at arbejde for, at den realiseres, ikke blot i deres egne lande men overalt.

Teorien om en global arbejdsdeling, hvor hver stat udelukkende er ansvarlig for at realisere sine egne borgeres rettigheder er altså ikke i overensstemmelse med menneskerettighedserklæringen. Hvad enten det er idealistiske motiver eller egeninteresse, der driver en stat til at arbejde for realisering af menneskerettigheder i andre lande, indebærer erklæringen, at stater har et vist ansvar for ekstra-nationale. Det universalistiske krav om, at enhver er forpligtet overfor alle andre og ikke blot overfor sine egne er dog praktisk begrænset, idet en stat bl.a. ikke har de samme midler til rådighed, når det gælder reali-

---

⁹ Om Menneskerettighedserklæringens praktiske påvirkning af nationale praksisser; se Nickel, *Human Rights*.

¹⁰ Om den historiske udvikling af Menneskerettighedserklæringen; se Nickel, *Human Rights*.

seringen af henholdsvis dens egne borgeres og ekstra-nationales rettigheder, men i forholdet til andre stater er det ikke acceptabelt at ignorere menneskerettighedssituationen alene med henvisning til national suverænitet. Det andet universalistiske element - at alle er lige berettiget - er ligeledes begrænset af den reale situation. Med nogle få undtagelser er de enkelte rettigheder i Menneskerettighedserklæringen kontingente¹¹. Den giver f.eks. alle ret til at deltage i den politiske beslutningsproces, men i hvilken og hvordan afhænger af i hvilken stat, det enkelte menneske er borger. De kontingente rettigheder skal altså implementeres som borgerrettigheder, og demokratiske stater er forpligtede til at arbejde for at andre stater realiserer disse for deres egne borgere.

Da det er begrænset hvor meget og hvor hurtigt pres fra andre stater kan forandre det politiske system internt i et regime uden at krænke den nationale suverænitet i et omfang, der vil underminere både den internationale stabilitet og den velfærd, som menneskerettighederne er skabt for at beskytte, er der et sæt af kontingente rettigheder og pligter, som skal hjælpe de individer, hvis rettigheder krænkes. Retten til at flygte og modtage beskyttelse er essentiel for realiseringen af menneskerettighedsidealet, da den er den eneste måde konkret at sikre individer og samtidig bevare den internationale struktur og stabilitet. Menneskerettighederne er et universalistisk ideal, men de praktiske omstændigheder betyder, at de skal realiseres af partikularistiske aktører, stater, hvis realpolitik ofte er baseret på egeninteresser¹². Retten til at flygte fungerer som en praktisk 'lappeløsning' på misforholdet mellem ideal og praksis, og bør respekteres af stater, der anerkender deres egen interesse i menneskerettighederne. Pligten til at give flygtninge beskyttelse er den eneste, der klart beskriver, hvilket ansvar en stat har overfor mennesker, der ikke er dens egne borgere. Uden denne ekstra forpligtelse ville teorien om en global ansvarsdeling ikke kunne sikre konkrete mennesker i virkeligheden. Stater, der tilslutter sig Menneskerettighedserklæringen, har således klare forpligtelser overfor to afgrænsede grupper: egne borgere samt de, der ikke nyder beskyttelse i den globale, uperfekte struktur og derfor er flygtet til den demokratiske stat.

---

¹¹ Forbud mod tortur og vilkårlig frihedsberøvelse hører til de 'grundlæggende menneskerettigheder', som er uafhængige af statsborgerskab m.v.

¹² Om statens essentielt partiske rolle; se Gibney, *The Ethics and Politics of Asylum*, p.197pp.

2.4 Delkonklusion

Med de forudgående kapitler har jeg anerkendt muligheden for at omdefinere flygtninges og alle andres rettigheder, såfremt det kan påvises at føre til konkrete forbedringer af konkrete menneskers livsvilkår. Hvis det var så simpelt, kunne vi stoppe allerede nu. Der er erklærede rettigheder for flygtninge, som de vil næppe have noget af vinde på at miste, og da flygtninge generelt er blandt de mest udsatte folk i verden, er det svært at argumentere for forværrelse af deres vilkår indenfor en liberal egalitær teori. Men flygtninge udgør et principielt problem for den teori, som forsøger at balancere mellem et universelt krav om menneskerettigheder og respekt for national suverænitet. De minder os om, at teorien om ansvarsdelingen mht. rettighedernes implementering via staters ansvar for egne borgere ikke svarer til den konkrete virkelighed, hvor stater gør vold mod deres egne borgere. Retten til at flygte og modtage asyl udgør derfor en væsentlig del af legitimeringen af denne teoretiske ansvarsdeling. Hvis menneskerettighederne skal være mere end et ideal, er det nødvendigt, at statslig suverænitet indskrænkes til i det mindste at indebære ansvar for beskyttelse af mennesker, der flygter fra krænkelser. I spørgsmålet om menneskerettighedsidealets realisering i den reale, internationale struktur er flygtninge altså placeret midt i diskussionens omdrejningspunkt.

3 Rettighedsregimentets underminering

Retten til at flygte fra forfølgelse er indskrevet i Menneskerettighedserklæringen og Flygtningekonventionen¹³ og er som sagt afgørende for menneskerettighedsidealet i den nuværende globale struktur. De seneste årtier har flygtninges rettigheder dog undergået en politisk omdefinering og de facto underminering, hvilket fører til utilsigtede ændringer af andre rettigheder samt en ændring af nationale og globale rettighedsopfattelser.

---

¹³ Konventionen angår flygtninge, der ”som følge af velbegrunder frygt for forfølgelse på grund af sin race, religion, nationalitet, sit tilhørsforhold til en særlig social gruppe eller sine politiske ankuelser befinder sig udenfor det land, i hvilket han har statsborgerret, og som ikke er i stand til - eller på grund af sådan frygt, ikke ønsker - at søge dette lands beskyttelse; eller som ikke har nogen statsborgerret, og på grund af sådanne begivenheder befinder sig udenfor det land, hvor han tidligere havde fast bopæl, og ikke er i stand til - eller på grund af sådan frygt ikke ønsker - at vende tilbage dertil.” (Flygtningekonventionen artikel 1A).

Blandt de vigtigste krav er forbuddet mod at tilbagevise mennesker til områder, hvor deres liv eller frihed ville være truet (artikel 33), forbuddet mod at straffe flygtninge for ulovlig indrejse eller ophold (Artikel 31 styk 1) samt at ligestille flygtninge med andre fastboende efter maksimalt 3 års ophold (artikel 7).

Jeg vil i beskrivelsen af denne udvikling fokusere på de såkaldt 'vestlige, liberale' stater¹⁴, som fungerer som primus motor i det 'internationale samfund' og dets adfærd-regulerende praksis, samt som bannerførere for den moderne rettighedstænkning.

3.1 Flygtninge

Efter Den kolde krigs ophør har flygtninges status og rettigheder gennemgået en kraftig politisk forandring. Fra at have været positivt anvendelige som del af en ideologisk krig¹⁵, udgør de nu fjendebilledet i en mere eller mindre diffus retorik og -praksis¹⁶, der deler mange træk med Den kolde krig¹⁷, og sætter rettighedstanken under nyt pres. Jeg vil her nævne nogle overordnede strategier, de vestlige lande har indført i det seneste årti med det eks- eller implicitte formål at friholde sig fra det ansvar, de bl.a. pålægges af Flygtningekonventionen.

Udelukkelse: En flygtning er defineret som en person, der på grund af bestemte forhold ikke tør eller vil blive i sin egen stat og derfor har begivet sig til en anden for at få asyl. De juridiske forpligtelser overfor flygtninge opstår altså først i det øjeblik, de ankommer til en potentiel asyl-stat. Det er derfor let for amoralske, juridiske og politiske sofister at insistere på, at de intet ansvar har overfor forfulgte folk, der endnu ikke er ankommet, og at konventionen ikke forbyder dem at forhindre denne ankomst. Den sidste del af dette sofisteri er blevet de vestlige landes primære strategi¹⁸. Visa-krav for tredielan-

---

¹⁴ Jeg bruger dette udtryk vel vidende, at det er geografisk absurd. Til de 'vestlige' lande hører f.eks. både Australien, Nordamerika og Vesteuropa - altså områder både øst og vest for Europa men domineret af europæiske immigranter.

¹⁵ Flygtninge blev under Den kolde krig af Vestblokken stort set betragtet som identiske med 'politiske dissidenter fra kommunistiske regimer' og udgjorde dermed et 'bevis' for vestblokkens moralske overlegenhed (se bl.a. Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.26pp).

¹⁶ Om 'sekuritarisering' af flygtninge ved brug af krigsretorik; se Pugh, der også beskriver enkelte militære aktioner for at forhindre flygtninges adkomst. Om bl.a. EUs sammenkædning af sikkerheds- og udenrigspolitik med flygtningepolitik, se Joly, *Convergence Towards a Single Asylum Paradigm*.

¹⁷ Den kolde krig var på begge sider kendetegnet ved dæmonisering af modparten en masse via propaganda, 'intern krigsførsel' via underminering af staternes egne borgeres politiske rettigheder, oprustning og militarisering af de ydre grænser, samt samarbejde med og støtte til korrupte regimer på andre kontinenter, hvor regulære krigshandlinger fandt sted. Adskillige af disse træk kan ligeledes ses ved den nuværende 'krig mod ukontrolleret migration'.

¹⁸ "Since the early 1990s, all Western states have embraced as a chief policy goal (arguably the chief goal) the prevention of asylum seekers' arrival at their frontiers or territory. They have done so largely to avoid incurring responsibilities under the 1951 Refugee Convention." (Gibney & Hansen, *Asylum Policy in the West*).

de indføres proportionalt med behovet for at flygte fra disse lande¹⁹, enorme ressourcer investeres i afspærring af de ruter, flygtninge kommer ad, og der laves aftaler med transitlande, hvor menneskerettighederne ikke tages så tungt, om at tilbageholde flygtninge eller forhindre dem i at ankomme til disse 'buffer-zoner'²⁰, ligesom staterne selv foretager 'grænsebevogtning' langt udenfor deres juristiktion, hvor de tilbageviser flygtninge i internationalt farvand²¹.

Udover, at det at lade andre lande udføre menneskerettighedskrænkelser på ens egne vegne bestemt ikke lever op til menneskerettighedserklæringens krav om, at de ratificerende stater skal arbejde for at fremme dens realisering og udbredelse, så ligger der en absurd tolkning af rettighedsbegrebet bag denne strategi. For den pågældende flygtning er tilbagevisning til det sted, hun er flygtet fra, stadig tilbagevisning, selvom hun endnu ikke har fået muligheden for at sætte fod på den tilbagevisende stats territorium. Det bør være klart, at det at have en rettighed også må betyde, at den stat, der har den tilhørende forpligtelse, ikke har ret til at forhindre udøvelsen af denne ret²². Statens ret til at kontrollere sine grænser er kun en modsætning til flygtnings ret til at krydse disse grænser, hvis den konstrueres som absolut, og må ikke bruges som en forhindring for menneskerettighederne men bør være et implementeringsredskab for dem²³. Retten til at krydse grænser uden forudgående tilladelse er en begrænset ret, som kun flygtninge nyder, og den bør ikke ses som modsætning men som komplementær til princippet om statslig suverænitet, der jo netop er begrænset af menneskerettighederne.

---

¹⁹ I et notat fra Integrationsministeriet fra september 2002 beskrives det, at ved udlændingemyndighedernes afgørelse i visumsager lægges der navnlig vægt på, hvorvidt det vurderes, at der er en risiko for at ansøgerne efter indrejse i Danmark vil søge asyl. Endvidere gives der automatisk 'formodningsafslag' til statsborgere fra den såkaldte 'asylgruppe', som rummer omkring 20 flygtningeproducerende lande. (Dansk Flygtningehjælp).

²⁰ Libyen og Marokko er to eksempler på lande med grove menneskerettighedskrænkelser, som via udviklingshjælp, militær assistance og handelsaftaler med EU-lande betales for at udføre en betydelig del af disses flygtningepolitik og grænsekontrol (se bl.a. Dietrich, *Die Front in der Wüste*).

²¹ USAs højesteret har eksplicit tilladt militære tilbagevisninger af flygtninge i internationalt farvand (se Mark Gibney, *Ethics and Refugees*), og senest har EUs grænseagentur, Frontex, oprettet et søværn, der patruljerer den vestafrikanske kyststrækning med det formål at opsnappe og tilbagevise bådflygtninge.

²² En parallel ville være at anerkende befolkningens stemmeret men at forhindre dem i at ankomme til valgstederne ved at inddrage bevægelsesretten.

²³ At rettigheder kan misbruges til at forhindre andre rettigheder er et problem Menneskerettighedserklæringen tager højde for: "Intet i denne erklæring må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson hjemmel til at inkludere sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de heri opregnede rettigheder og friheder." (Artikel 30).

Afskrækkelse: Denne strategi går ud på at bruge de allerede ankomne til at 'sætte et eksempel' overfor potentielle asylsøgere ved groft sagt at vise at, de ikke skal forvente at få et godt liv her. Blandt konkrete tiltag kan nævnes den udbredte praksis med at internere flygtninge i indhegnede lejre eller fængsler²⁴ under forhold, der går langt videre end det rent praktiske formål - at fastsætte deres status - kan legitimere²⁵. Dette brud på forbuddet mod arbitrær frihedsberøvelse, der er en af de grundlæggende menneskerettigheder, er ét ud af mange tiltag, som forringer asylsøgers frihed og velfærd og straffer dem for at udøve deres ret til at søge om asyl²⁶.

Afskrækkelsesstrategien bryder ikke blot mod Flygtningekonventionen og andre menneskerettigheder, men også med fundamentalt med de liberale og demokratiske stater egne retsprincipper. At straffe mennesker, der ingen forbrydelse har begået, for at sende et signal til andre mennesker bryder bl.a. med princippet om, at alle formodes uskyldige, og er snarere den politiske strategi for gidseltagere og terrorister end for liberale retsstater²⁷. Spørgsmålet er dog, om ikke disse signaler snarere skal sendes til staternes befolkning, end til potentielle asylsøgere, der trods alt flygter fra en værre skæbne end de sanktioner, de såkaldt liberale stater pålægger dem, når de ankommer. Det kunne være et budskab om, at selvom staterne ikke kan kontrollere ankomsten og de ydre grænser, så kan befolkningen forsikre sig om, at de nyankomne ikke bliver ligestillet eller udgør en trussel for borgernes privilegier. I så fald er der stadig lang vej at gå for den liberale tænkning, der ikke tillader fundamentale frihedsrettigheder at blive underkendt til fordel for enkelte gruppers privilegier.

---

²⁴ Jeg vil ikke betragte alle asylcentre i Danmark som sådanne, men flygtninge fængsles dog i Danmark i strid med konventionen for ikke at være i besiddelse af rejsedokumenter og som pressionsmiddel under asylbehandlingen. Den politiske praksis i andre lande er dog automatisk at internere alle flygtninge i lukkede lejre eller fængsler - her kan især nævnes England og Australien (se bl.a. Mathew Gibney: *Ethics and Politics of Asylum*, p.214).

²⁵ Allerede i 1986 blev det rapporteret, at "Detention (...) involves for the international community and UNCHR both a basic human rights issue and a basic protection issue" (Goodin-Gill). I 2005 havde 40% af asylsøgerne i Danmark opholdt sig i asylcentre i mere end 3 år under forhold, der ifølge overlæge Ebbe Munk-Andersen og psykiater Bente Rich fører til psykisk nedbrydning (Dansk Flygtningehjælp).

²⁶ Her kan også nævnes 'madpakkeordningen' i Danmark, som straffer afviste asylsøgere, der ikke kan udvises (ofte fordi de er de facto-flygtninge). Et andet eksempel er Tysklands 'rezidenspflicht', der forbyder asylsøgere at bevæge sig udenfor bestemte zoner, hvilket er et brud på konventionens artikel 7 styk 1, der kræver, at flygtninge nyder samme rettigheder som andre udlændige.

²⁷ Et argument, der bl.a. bliver ført af Julian Burnside i *Ethics and the Outsider*.

Ingen beskyttelse: I de tilfælde, hvor flygtninge kan sætte deres fod i en liberal stats territorium, vil de have en lovfæstet ret til at indgå i den formelle asylsøgningsprocedure, som indebærer, at de kan fremlægge deres sag, have juridisk repræsentation, mulighed for at anke etc. Hvis deres frygt for at vende tilbage er velbegrundet, bør de dermed få asyl-status og opholdsret. Hvis staten ikke ønsker, at det sidste sker, er den i princippet nødt til, at sige, at ikke alene gælder dens principper ikke dens handlinger udenfor dens territorium men heller ikke indenfor, når den har at gøre med ikke-statsborgere. I praksis ser vi dog ofte en ukonsekvent mellemting, hvor enten retsprocedurerne, beskyttelsesprincippet eller flygtningebegrebet omfortolkes og ændres. Et eksempel på det første er den minimalistiske fortolkning af en 'fair retssag' under behandling af asylkrav²⁸, ligesom beskyttelsesprincippet omfortolkes fra at have betydet opholdsret til tildeling af en midlertidig status²⁹ eller omplacering af beskyttelsespligten til andre parter³⁰.

Omfortolkningen af flygtningebegrebet er særlig interessant, fordi det ikke er nødvendigt at afvige fra konventionen men tværtimod nok at holde sig strengt konstruktivistisk og positivistisk til den for at nægte at anerkende flygtninge. Den dækker således kun folk, der forfølges på grund af bestemte diskriminerende antipatier hos forfølgeren mod den pågældende flygtnings identitet eller aktivitet, og altså ikke ofre for krig eller et generelt despotisk regime, der undertrykker alle uden diskrimination³¹. Udover at denne

---

²⁸ Flygtningeævnets, der i Danmark afgør asylsager er f.eks. blevet indskrænket fra 7 medlemmer indtil 1995 til i 2002 at bestå af 3 medlemmer, hvoraf ingen repræsenterer flygtningenes interesser. Muligheden for at føre vidner er stærkt begrænset, og afgørelser kan ikke ankes til nogen egentlig domstol, hvilket er blevet kritiseret af bl.a. FN. Med 'terrorpakken' blev der i Danmark desuden indført hemmeligt retspleje, hvor den udøvende magt (integrationsministeren efter oplysninger fra PET) kan dømme i asylsager uden begrundelser. Retssikkerheden indskrænkes også i mange lande, i sager, der på forhånd dømmes som 'åbenlys grundløse' - sager der ofte involverer reelle flygtninge.

²⁹ Et af de første systematiske tiltag i denne retning var da flygtninge fra krigen i Jugoslavien i 1992 fik tildelt en særlig midlertidig status uden samme rettigheder og sikkerhed som andre anerkendte flygtninge. I Australien er det praksis kun at tildele midlertidige opholdstilladelser til flygtninge. Når disse situationer trækker ud i årevis fjernes den mulighed for at leve i tryghed, som beskyttelsesprincippet skulle sikre.

³⁰ Dublin-konventionen tillader stater at afvise flygtninge, der har rejst igennem andre EU-lande, selvom disse har lavere anerkendelseskriterier, og EU opererer med en tvivlsom liste over 'sikre tredie-lande', der inkluderer stater, hvori der foregår grove menneskerettighedskrænkelser, men hvis borgere kan udelukkes fra at søge asyl i EU. I EU-regi diskuteres desuden oprettelsen af 'safe havens' udenfor Europa, der skal overtage EUs pligt til flygtningebeskyttelse. Nationale praksisser skubber også flygtninge rundt - eksempelvis har Danmark afvist at give beskyttelse til flygtninge efter at have anerkendt deres status, hvis de har slægtninge i andre stater.

³¹ Dette krav fører til hvad Mark Gibney kalder det "'perverse inverse' relationship between levels of human rights abuses and the granting of refugee status. That is, the greater the level of human rights abuses the greater the risk of suffering persecution - but along with this, the less likelihood of being able to show that you (as opposed to everybody else) are being targeted." (Gibney, *Ethics and Refugees*).

definition langt fra dækker alle med behov for beskyttelse, kan det være umuligt at bevise, at man lever op til kravene, der desuden ofte fortolkes med det potentielle asyl-lands kulturelt afhængige eller politisk definerede definition af identitet og aktivitet³², der ekskluderer mange, som ellers ville høre ind under konventionen med en anden tolkning. Konventionen kræver da også blot, at vedkommende kan redegøre for en 'velbegrundet frygt', og de fleste stater har derfor tidligere haft den liberale retspraksis, at staten har bevisbyrden, hvis den ville deportere en flygtning, og tillige givet beskyttelse til flygtninge indenfor en langt bredere definition, men dette er ved at ændre sig³³. Når et asylkrav ikke anerkendes, har staten teoretisk set ret til at deportere ansøgeren, hvilket ved bona fide-flygtninge kan have katastrofale konsekvenser. I praksis er dette dog ofte ikke muligt, netop fordi ansøgeren har en velbegrundet frygt for at blive sendt tilbage, og mange flygtninge havner derfor i et juridisk limbo uden hverken borger- eller flygtninge-rettigheder.

3.2 Statsborgere

Det er en falsk og farlig forestilling at rettighedsregimentet kun er gældende indenfor de rettighedstildelende staters territorium. Faktisk har den moralske tankegang bag disse principper eksisteret blandt folk, der færdes udenfor lov og ret, før tilsynekomsten af moderne retsstater - f.eks. som etiske og kvasi-juridiske regelsæt blandt søfarende. Det ældgamle kodeks om at komme nødstedte sejlende til undsætning og bringe dem til nærmeste sikre havn er en del af 'søens lov' og livsnødvendigt for folk, hvis arbejde foregår udenfor statslig jurisdiktion. Selvom denne lov er stadfæstet af de fleste stater og internationale konventioner, er den idag de facto underkendt af de selv samme stater, idet de ikke alene nægter indrejse for skibe med nødstedte flygtninge men har krimi-

---

³² Tolkningen af formålet bag princippet om flygtningebeskyttelse er afgørende for tolkningen af flygtningebegrebet, hvilket beskrives af Nathwani i *Rethinking Refugee Law*. Crawley beskriver i *Gender, persecution and the concept of politics in the asylum determination process*, hvorledes særligt kvinders politiske aktivitet eller forfølgelse ikke medregnes i vestlige landes tolkning af flygtningebegrebet. Om konkrete problemer med kultur-centristiske tolkninger i Danmark se Vølund: *Bevisoptagelse og bevisvurdering i asylsager*.

³³ I 2002 afskaffede Danmark begrebet 'de facto-flygtning', som supplerede konventionsflygtningebegrebet, og indførte den mere snævre såkaldte 'beskyttelses-status'. Ifølge Dansk Flygtningehjælp kan denne ændring ses i den faldende anerkendelsesprocent af asylsager (10% i 2004 mod 53% i 2001).

naliseret denne praksis³⁴. Forsøget på at forhindre 'ukontrolleret migration' påvirker ikke alene sikkerheden for flygtninge men for alle globale rejsende - og dermed et væsentligt element af vort økonomiske liv, der altid har været globaliseret. Ligeledes medfører mistænkeliggørelsen og udelukkelsen af andre landes statsborgere langt sværere vilkår for andre globaliserede professioner - som videnskab og kultur³⁵ - med tilsvarende tab for vore samfund, der nyder godt af disses fremskridt.

Spørgsmålet om, hvorvidt rettigheder kan indskrænkes til ikke kun at gælde indenfor statens jurisdiktion men også kun for borgere af denne stat, lader heller ikke disse borgere i sikkerhed - især ikke når det kombineres med en inkonsistent bekendelse til liberale principper. Mennesker har altid bosat sig andre steder end de er født, men med den moderne stat afhænger visse muligheder ikke alene af hvilket territorium, man befinder sig indenfor og hvilken social status, man har, men i høj grad af ens statsborgerskab³⁶.

Kombineret med princippet om formel, juridisk lighed betyder dette, at når man vil gøre bestemte rettigheder kontingente, må det ramme alle, der ikke er indehavere af den pågældende status³⁷. Det skaber dels en mere lukket verden, hvor alles bevægelsesmulighed hindres, men undermineringen af flygtnings rettigheder fungerer desuden - bevidst eller utilsigtet - som rambuk for fratagelse af borgernes rettigheder³⁸. De seneste tiltag i de europæiske samfund, der eksplicit er rettet mod at forhindre migration³⁹, har allerede

---

³⁴ Michael Pugh beskriver i *Drowning not Waiving*, hvorledes bådflygtninge og andre søfarendes skæbne hænger sammen i Søens lov og dens underminering.

³⁵ Der er adskillige eksempler på videnskabelige konferencer og kulturelle arrangementer, der ikke har kunnet gennemføres i Europa på grund af visa-afslag til deltagerne.

³⁶ "(...) allowing the administration of justice to depend upon fortuitous birth strikes directly at the heart of liberal egalitarianism; it seems, as Joseph Carens puts it, to place an almost feudal notion of birthright privilege back into the heart of liberal theory." (Blake, *International Justice*).

³⁷ Se bl.a. 'starthjælpspakken' og begrænsningen af ægtefællesammenføring, som begge blev forsøgt indført af Nyrup-regeringen, men viste sig at være ulovligt diskriminerende, men som blev indført af Fogh-regeringen i udgaver, der påvirker alle lige negativt. Begge lovpakker fører dog stadig til diskrimination på kant med menneskerettighederne.

³⁸ Center for Alternativ Samfundsanalyse oplyser, at: "I 4. kvartal 2003 er over halvdelen af de nye personer, der modtager starthjælp, danskere. Der er således en tendens til, at flere og flere af dem, der modtager starthjælp, vil være danskere, der kommer hjem fra udlandet - typisk fra et uddannelsesophold - og er arbejdsløse." (CASA: *Starthjælp og introduktionsydelse*, p.17).

³⁹ I begrundelsen for VK-regeringens udlændingepakke fra januar 2002, hed det direkte, at "Antallet af udlændinge, der kommer til Danmark, skal begrænses."

ført disse samfund på kant med menneskerettighederne ikke blot overfor flygtninge men også i behandlingen af egne statsborgere⁴⁰.

Dertil kommer, at statsborgerskab ikke er så stabil en størrelse, som det ofte antages. Den moderne historie har vist, at det er farligt at forlide sig på denne juridiske status, som kan variere med konstruktioner af nationalitet⁴¹. Enten må vi anse grundlæggende rettigheder som noget, staten skal respektere for alle mennesker indenfor dens område, eller som værende afhængige af skiftende ideologier og magtforhold, hvormed vor juridiske sikkerhed kan vise sig at være en illusion⁴². Grundlæggende retsprincipper samt adskillelsen af de politiske magtorganer og deres opgaver er en essentiel del af retssikkerheden i den stat, vi lever i, men er ofte underkendt, hvad angår asylansøgere og folk, der mistænkes for at være det. Hvor langt kan vi gå i denne udvikling og stadig hævde, at det er den samme retsstat? Udviklingen begrundes ofte i påstande om, at asylsøgere slet ikke er rigtige flygtninge, men 'økonomiske migranter', der 'misbruger asylsystemet' og blot kommer for at ' snylte på velfærdsstaten'. Når vi tillader rettigheder at blive undermineret på baggrund af en sådan retorik, fordi vi er bekymrede for, om vort velfærdssystem kan bære at blive delt med flere folk, så tillader vi en praksis, hvor folk, der kan udråbes til at være en økonomisk belastning, kan få frataget deres rettigheder. Denne strategi kan sagtens give bagslag og underminere den retssikkerhed og de velfærdsprivilegier, vi er bange for at miste⁴³.

---

⁴⁰ Samtlige af Institut for menneskerettigheders 12 kritikpunkter af dansk praksis i statusrapporten for 2005 angik krænkelse af udlændingelovgivningen - krænkelse, der rammer flygtninge med opholdsret såvel som danske statsborgere. (Institut for Menneskerettigheder: *Menneskeret i Danmark*, p.112.)

⁴¹ Tre eksempler: Fratagelsen af borgerstatus for bl.a. jøder i det nationalsocialistiske Tyskland i 1930'erne, Englands ophævelse af 'Common Wealth'-status i 1960'erne (se Dummett p.93) og min egen status som svensk statsborger bosiddende i Danmark, hvilket indebar et slags kvasi-statsborgerskab indtil de næste bølger af Danmarks anti-immigrationslovgivning.

⁴² "Our breach of asylum seekers' basic rights has two significant implications for the prospects of our own rights-protection. Firstly, it suggests that basic rights are not 'inalienable', but a privilege which one may or may not merit. The second implication follows from the first. When legal and political institutions are no longer required to accord basic rights-recognition as a matter of course, but must ask whether the person who comes before them is a legitimate rights-holder, their operations become increasingly indeterminate and arbitrary." (Larking, *Please Consider*).

⁴³ "In continuing to deprive asylum seekers of fundamental rights, we are active participants in this process of destruction - but ironically, if we allow it to continue we are at risk of becoming its victims." (Larking, *Please Consider*).

3.3 Delkonklusion

Adskillige menneskerettighedsorganisationer har udtrykt bekymring over den nuværende tendens til underminering af retten til at flygte og modtage asyl⁴⁴; en tendens, der ledes af de økonomisk mest velstillede og politisk liberale lande, som kappes om at være mest restriktive og protektionistiske og dermed sender et diplomatisk og moralsk signal⁴⁵ til lande, der både er mere økonomisk bebyrdede og modtager et langt højere antal flygtninge⁴⁶. Jeg har givet nogle eksempler på de primære strategier i indskrænkningen af muligheden for at benytte den universelle 'ret til at flygte og få tilstået asyl'. Hvis udviklingen fortsætter til et punkt, hvor denne ret er de facto ikke-eksisterende, så er der grund til at betvivle den nuværende verdensorden, hvor menneskerettighederne håndhæves via en arbejdsdeling mellem de enkelte stater overfor deres borgere. Alternativet til asyl-systemet er enten en verden inddelt i lukkede stater, hvor diktaturer har frit spil mht. undertrykkelsen af sine egne borgere, eller omvendt en langt kraftigere nedbrydning af princippet om national suverænitet. I øjeblikket er det den første retning, tendensen går - under bannerføring af de stater, der ellers bryster sig af at være mest åbne. Jeg har dog vist, at en verden af lukkede stater ikke betyder, at vi, der befinder os i de internt liberale politiske systemer, kan lukke øjnene overfor krænkelse i andre lande, bl.a. fordi ofrene herfor uundgåeligt vil forsøge at komme i sikkerhed. At lukke vore samfund for disse mennesker er ikke alene en økonomisk bekostelig affære, men indebærer også en reducere af vor egen frihed og forandring af vore samfund. Ganske som i krig kan man ikke bekæmpe en 'ydre fjende' uden at risikere at føre 'krigstilstanden' ind i det indre samfund. Den nuværende udvikling fører ikke blot til en underminering af muligheden for at flygte og migrere, men til en generel afvigelse fra den liberale og

---

⁴⁴ Human Rights Watch opsummerer situationen således: "In the past 50 years, states have largely regressed in their commitment to protect refugees, with the wealthy industrialized states of Europe, North America and Australia - which first established the international refugee protection system - adopting particularly hostile and restrictive policies. Governments have subjected refugees to arbitrary arrest, detention, denial of social and economic rights and closed borders. In the worst cases, the most fundamental principle of refugee protection, nonrefoulement, is violated, and refugees are forcibly returned to countries where they face persecution." (www.hrw.org/refugees)

⁴⁵ "UNHCR notes that new concepts developed in Europe, such as safe third country and internal flight alternative, gain global acceptability while restrictive approaches 'export well'." (Joly, *Convergence Towards a Single Asylum Paradigm*).

⁴⁶ "In 2002 over two-thirds of these people were hosted in the developing regions of the world, with the 49 least developed countries hosting 26% of the world's refugees." (Crawley, *Europe - Fortress or refuge?*).

universalistiske rettighedstanke. Denne tanke, som vore samfund formelt er baseret på, kommer stadigt mere i defensiven, presset af forskellige nationalistiske, partikularistiske teorier fra både højre og venstre⁴⁷, hvorfor jeg vil se nærmere på indholdet af nogle af disse og deres mulighed for at begrunde retten til bevægelse og ansvaret for ekstra-nationale.

4 Partikularistiske teorier

Menneskerettighederne er baseret på en etisk doktrin om upartiskhed og alle menneskers ligeværd, der dog skal implementeres af partiske aktører. Denne problemstilling er ikke forbeholdt den politiske filosofi, men forekommer i alle etiske teorier, der fremhæver det moralsk korrekte som resultat af disinteresserede, rationelle overvejelser og kræver, at personlige interesser og følelser holdes udenfor den moralske vurdering. Det rejser et grundlæggende spørgsmål om moralsk motivation, idet aktører forventes at abstrahere fra, hvad de faktisk ønsker. Det er derfor nødvendigt at vise, at de umiddelbare følelser ikke udgør de 'virkelige' interesser, og at en mere autentisk lykke kommer af at følge den 'rene fornuft'⁴⁸. For mange mennesker virker dette ikke umiddelbart plausibelt, og denne etik står under alle omstændigheder overfor et realiseringsproblem, da opfattede egen-interesser ofte vil være umiddelbart stærkere motiveringsfaktorer end den abstrakte, rationelle morals doktriner, ligesom vi ofte vil være mere interesserede i menneskers velbefindende i vor nære omgangskreds end i alle mennesker qua mennesker, som den liberale humanisme foreskriver. Jeg vil derfor se på tre etiske retninger, der tager udgangspunkt i de enkelte samfunds egne interesser, og undersøge hvorledes, de kan begrunde ansvar for flygtninge.

---

⁴⁷ Boswell beskriver i *European values and the asylum crisis* de historiske rødder for en velfærdsbaseret og en etno-centrisk nationalisme, der typisk i krisetider udfordrer den liberale universalistiske rettighedstanke fra hhv. venstre- og højre, omend de ofte kombineres. Disse svarer mere eller mindre til hhv. den partikulære social-kontraktliberalisme og kommunitarismen, som jeg vil analysere her.

⁴⁸ For en grundig analyse af den kantianske og andre rationalistiske moral-teoriens realiseringsproblemer; se Boswell, *The Ethics of Refugee Policy* pp.101.

4.1 Den sociale kontrakt

Den liberalistiske teori, der tydeligst har taget højde for motiveringsproblemet er den sociale kontrakt-teori. I dens oprindelige udgave tager den udgangspunkt i menneskenes egoistiske interesser og konstruerer en retfærdighedsteori ud fra disse. I et samfund, hvor individuelle interesser er i konflikt med andre individers, vil alle være interesserede i at etablere en struktur for fredelig håndtering af interessemodsætninger. Denne struktur udgøres af staten som øverste politiske autoritet og garant for et system af rettigheder. For Hobbes var statens eneste rolle at sikre borgernes tryghed ved, at de afgiver deres frihed til at bekriige hinanden⁴⁹, hvorimod Lockes kontrakt-teori forpligtede staten til at sikre bestemte 'naturlige' rettigheder⁵⁰. Den sociale kontrakt er et resultat af individernes rationelle overvejelse af, hvorledes deres interesser bedst kan realiseres uden samtidig at frygte for deres sikkerhed. Hermed løser kontraktteorien motivationsproblemet og forklarer samtidig, hvorfor det universelt menneskelige bedst sikres ved dannelsen af partikulære enheder, stater, der varetager interesser for mennesker, hvis interessesfærer overlapper. Den politiske struktur er neutral overfor borgernes personlige interesser og fastsætter juridiske rettigheder, der har forrang over disse og udgør et system, som alle i det lange løb har interesse i, da det er bedre end den alternative 'alles krig mod alle'.

At udlede retfærdighed fra ren egen-interesse, løser dog ikke motivationsproblemet. Resultatet af den sociale kontrakt er afhængigt af de faktiske magtforhold under dens indgåelse, og stabiliteten af denne 'retfærdighed' vil være afhængig af stabiliteten af disse magtforhold. Rettigheder vil kun tildeles de, der indgår i en gunstig forhandlingsposition ved at være i stand til at true andres interesser, og strukturens stabilitet vil være afhængig af, at alle virkelig ser det som i deres interesse at respektere den indgåede kontrakt. Det betyder dels, at de, der ikke har noget at bidrage med i den oprindelige forhandling, ikke regnes med, da deres rettigheder og velfærd ikke er en del af kontraktparternes interessesfære, og at de, der er stærke nok til at ignorere kontrakten efter dens

---

⁴⁹ "Hobbes starts from the assumption that people's motivation for entering into a social contract are purely self-interested. In Hobbes' *Leviathan*, people sacrifice a portion of individual freedom and enter a social contract in order to ensure their own preservation." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p. 77)

⁵⁰ "Locke argued that men have rights to "life, liberty, and estate" in a pre-political state of nature, and that these natural rights put limits on the legitimate authority of the state." (Wenar, *Rights*).

indgåelse, kan bryde den, hvis det ikke underminerer samfundets stabilitet. Naturtilstanden er altså blot udskiftet med en stabilisering af de herskende magtforhold⁵¹, og retfærdighed er reduceret til en 'modus vivendi' - en tilstand, der kun respekteres, så længe magtbalancen ikke ændres⁵².

For Rawls er denne tilstand ikke acceptabel, da den dels ikke lever op til en moralsk opfattelse af retfærdighed, og dels ikke er stabil. Hans introducerer derfor en hypotetisk kontrakt indgået af parter afskåret fra kendskab til bl.a. sociale positioner og magtforhold. Hermed er det moralske igen et resultat af upartisk rationalisme, men denne opnås ved et instrument, med hvilket parterne tillades at overveje, hvilke principper for retfærdighed, der ville være i deres egen interesse, placeret i en uvidenhed om, hvilken position i samfundet, de måtte have⁵³. Bag dette 'uvidenhedens slør' skal de finde principper for retfærdighed, der stemmer overens med deres moralske intuitioner, hvormed resultatet bliver en velovervejede struktur, der er stabil fordi, de indgåede parter erkender den som moralsk korrekt.

Ligesom de oprindelige kontraktteoretikere er Rawls dog primært optaget af at finde et grundlag for legitimering af politisk autoritet indenfor den enkelte stat, og han mener ikke, at menneskers interessesfærer er så globalt overlappende, at 'uvidenhedens slør' bør udvides til også at indebære uvidenhed om, hvilken stat, man befinder sig i⁵⁴. På det internationale plan er der altså ligesom hos Hobbes stadig en 'alle krig mod alle' mellem staterne, som ifølge Rawls skal afhjælpes ved en international kontrakt, der ikke involverer de moralske elementer i hans teori om national retfærdighed, men i stedet er be-

---

⁵¹ "If those choosing principles of justice start from unequal positions in terms of wealth or power, then a mutually advantageous contract may produce fundamentally inegalitarian rules." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.78)

⁵² Brian Barry skriver, at "Settlements underwritten by justice as mutual advantage are no more than truces. As soon as one side or the other feels it can improve its position, there is nothing to restrain it so long as (measured within its own conception of the good) the prospective gains outweighs the costs)." (citeret i Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p. 80).

⁵³ "While the parties are obliged to adopt the impartial perspective represented by the veil of ignorance, this ethical perspective is independent of their self-interested rationality. Contractors in the Original Position are thus motivated by prudence or self-interest." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p. 82).

⁵⁴ "(...) the principles which apply to constitutional democracies do not apply to the 'distinct structure of the social framework' found in the international arena" (Blake, *International Justice*).

grænset til internationale aftaler mellem stater om respekt for deres suverænitet⁵⁵. Selvom Rawls mener, at staterne bør respektere visse rettigheder⁵⁶, kan hans teori ikke redegøre for det menneskerettighedsideal, der betyder, at vi bekymrer os om individer udenfor vor interessesfære, for i hans internationale kontrakt har vi intet ansvar overfor mennesker i andre stater men kun overfor deres stater.

Ingen af disse kontraktteorier kan altså garantere flygtninges rettigheder, da disse ikke indgår i den oprindelige forhandlingsposition. Tværtimod betyder Rawls' nationale social-liberalisme, at ikke-statsborgere kan ses som en trussel, hvis rettigheder bør begrænses, hvilket den herskende debat om migration som trussel for velfærdsstaten tydeligt eksemplificerer. Hvis Rawls' oprindelige konstruktion blev brugt på globalt plan med alle individer bag et 'uvidenheden slør', der også gælder den politiske og sociale status, som bestemte statsborgerskaber indebærer, ville de udledte principper for retfærdighed måske resultere i en radikalt anderledes verdensorden, der i modsætning til Rawls' intention underminerer den nationale suverænitet. Ikke desto mindre bør det være muligt at argumentere for retten til at flygte som en del af en global kontrakt, der stadig anerkender statsinddelingen. Hvis man som Rawls ser statskonstruktionen som det bedste instrument til at garantere rettigheder, ville den også følge af en global social kontrakt blandt individer eller statsborgere, men ligesom Rawls mener, at respekt for menneskeliv er et krav for anerkendelse af national suverænitet, ville retten til at flygte fra en stat, der ikke overholder dette, sandsynligvis også følge af en konstruktion, hvor parterne ikke ved hvilket regime, de er undersætter i. Respekt for flygtninges rettigheder ville i så fald være et krav ligesom andre basale menneskerettigheder, da det ville være en betingelse for overhovedet at acceptere inddelingen af Verden i suveræne stater som moralsk forsvarlig. Rawls' konstruktion med stater som interessanter kan ikke sikre mennesker mod statslig undertrykkelse, men en hypotetisk kontrakt mellem borgere, hvor statsinddelingen er forudsat ville føre til en kvalificeret begrænsning af national suverænitet, således at stater ville have ansvar både overfor egne og andres borgere.

---

⁵⁵ "The principles that such a method of analysis would produce, argues Rawls, (...) would include modified version of current international law, in which the primary rights are the rights of states to independence and non-intervention." (Blake, *International Justice*).

⁵⁶ Rawls' tolkning af menneskerettigheder i hans *Law of Peoples* er langt fra både Menneskerettighedserklæringen og de borgerrettigheder, der i hans *A Theory of Justice* er knyttet til retfærdighedens struktur, og er desuden ikke grundet i nogen retfærdighedsstruktur. (se Blake, *International Justice*).

Flygtnings rettigheder kan derfor begrundes med samme reflektive instrument som i Rawls' nationale retfærdighedsteori: uvidenhedens slør bruges til at spørge hvilke interesser, vi ville have, hvis vi ikke vidste, om vi ville blive forfulgt af vor egen stat eller ej. En sådan konstruktion ophæver ikke statsinddelingen. Pligten til flygtningebeskyttelse er tværtimod det eneste krav, der sikrer individer mod forfølgelse og samtidig respekterer den tolerance overfor andre regimer, der ifølge Rawls er vigtig for at sikre mellemstatslig ikke-aggression.

4.2 Den kommunitaristiske udfordring

Kontraktteoriene forsøger at løse motivationsproblemet ved at udlede retfærdighed fra rationelle egeninteresser, men de er ikke istand til at garantere, at den udledte struktur bliver overholdt, når præmisserne er det isolerede individs egoisme. Selvom de kan argumentere for, at strukturens stabilitet er i alles interesse, kræver erkendelsen af dette stadig en adskillelse af det umiddelbare, personlige perspektiv fra den rationelle, moralske overvejelse. Rawls' moralske kontraktteori sikrer ikke de svage stillede på globalt plan, fordi han i sin internationale kontrakt gør stater til forhandlingsparter i kontrakten istedet for mennesker og dermed respekt for national suverænitet primær overfor individuel velbefindende. En af grundene til dette er, at han mener, at den respekt for menneskelig ligeværd og frihed, der er implicit i hans moralske element, ikke er universelle værdier, men produkter af historisk liberale samfund⁵⁷. Han er således opmærksom på et af problemerne ved udelukkende at se samfundets opgave som konflikt-løser mellem individuelle forfølgere af egen-interesser. Samfundet er også konstitutivt for vore værdier og interesser.

Netop dette, at det ikke er hverken muligt eller ønskeligt at abstrahere individet fra dets sociale kontekst, er en kritik, der ofte er blevet fremført mod liberalismen og Rawls fra forskelligt hold. Både den 'radikale filosofi'⁵⁸ og kommunitarismen fokuserer på indivi-

---

⁵⁷ "This conception, which Rawls defends as appropriate for the domestic context, is abandoned for the international arena, since Rawls believes it rests upon controversial premises which could not form the basis of agreement between political communities." (Blake, *International Justice*).

⁵⁸ Radikal filosofi er en fællesbetegnelse for retninger, der beskæftiger sig med strukturer, der er konstitutive for individuel erkendelse, men i modsætning til kommunitarismen ønsker at forandre disse (se Poulsen: *Undertrykkelse og lighed i den liberale og den radikale filosofi*).

dets præferencer som delvist konstituerede af inter-subjektive værdier og praksisser, og mener, at det er umuligt at adskille de personlige interesser fra disse sociale sammenhænge⁵⁹. For kommunitarismen er det moralske ikke et resultat af abstrakt refleksion, men identisk med de værdier, der opstår i de enkelte samfund. Den hævder således både en ophævelse af adskillelsen af rationel moral og interesse og af opfattelsen af moral som universalistisk upartiskhed. De værdier, der opstår ved fortsatte praksisser i de enkelte samfund, er slet og ret det moralske, og at forsøge at abstrahere fra den partiske og empiriske kontekst resulterer ikke alene i en forfæjlet etik, der ikke kan redegøre for problemet om moralsk motivation, men også i en direkte anti-moralsk doktrin⁶⁰. Samfundets politiske strukturer er afhængige af fælles værdi-sæt, fælles praksisser og en følelse af samhørighed, og liberalismens forsøg på at gøre 'ren' politisk eller juridisk retfærdighed til det primære for at åbne for forskellige og modstridende værdisæt indenfor rammen af en værdimæssig neutral stat er ifølge kommunitarismen farlig for netop den liberale stat og ignorerer de historiske praksisser og fælles værdier, som har muliggjort den liberale rettighedstanke⁶¹. Mennesket og moralen som socialt betinget er for kommunitarismen ikke blot en ontologisk og epistemologisk men også en præskriptiv doktrin⁶², idet den mener, at de værdier, der har præget vort samfund, bør bevares, da de udgør de fælles moralske intuitioner, der gør os til et samfund.

Kommunitarismen er ikke kendt for at være åben overfor 'fremmede', der kan ses som repræsentanter for andre normer, eller for dens respekt for rettighedstanken, der ofte præsenteres som en abstrakt og historisk løsrevet doktrin. Jeg mener dog, at den udfor-

---

⁵⁹ "The communitarians object that humans are not, as such theories assume, 'antedecedently individuated.' (...) Insofar as we should admit rights into our understanding of the world at all, communitarians say, we should see them as part of ongoing practices of social self-interpretation and negotiation negotiation - and so as rules that can vary significantly between cultures." (Wenar, *Rights*).

⁶⁰ Kommunitaristen Taylor mener, at "The attempt of procedural liberalism to divorce the individual from her constitutive frameworks is not only doomed to failure, it is also profoundly damaging to the moral life of the individual. It thwarts her moral awareness and understanding of what is worthwhile in life." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.136)

⁶¹ "(...) it is not a condition of human status that one interpret oneself as being most fundamentally and essentially an autonomous chooser of ends: that will happen (if it happens at all) only in an appropriately liberal social matrix. (...) In short, even someone committed to values or goods that are essentially individual in content must also be committed to defending the communal structures underpinning those individualist values." (Mulhall & Swift, *Liberals & Communitarians*, p.125 - om Charles Taylor).

⁶² Det er her vejen skilles mellem den radikale filosofi og kommunitarismen i deres kritik af liberalismen. Boswell er af samme mening: "Prescriptive communitarian claims do not follow directly from the communitarian ontology, but needs to be justified as first order moral goods." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.131).

dring, kommunitarismen hævder at stille den moderne liberale stat, i lige så høj grad udgør en udfordring for kommunitarismen. Det er muligt, at liberalismen begår en fejl ved at postulere rettighedsidealet som ahistorisk og socialt løsrevet, men det gør det blot dets mere vigtigt, hvis kommunitarismen har ret i dens doktrin om faren ved at ændre et samfunds værdier og praksisser. Hvis noget udgør fælles værdier i vore liberale demokratier, så er det netop bekendelsen til den menneske- og samfundsopfattelse, som rettighedstanken udgør. Jeg har beskrevet hvorledes undermineringen af flygtninges rettigheder fører til underminering af traditionelle liberale retsprincipper også internt i vore samfund. Hvis kommunitarismen har ret, så har dette langt videre konsekvenser end de konkrete frihedsindskrænkninger for borgere og ikke-borgere, idet det ændrer de værdier og praksisser, som er grundlaget for vor moral og demokrati. Det burde anses som et retorisk spørgsmål, hvorvidt et samfunds værdisæt ændres mere af at inkludere 'fremmede' end af at ændre både grundlæggende retsprincipper og moralsk praksis for at udelukke disse potentielle bærere af andre normer. At anse rettighedstanken som en essentiel del af vor kultur og moral istedet for et universelt og ahistorisk ideal giver det således en høj prioritet, når vi skal vurdere egne handlinger⁶³.

Denne tolkning af den kommunitaristiske udfordring betyder, at vi bør have en rationel interesse i at fastholde rettighedstanken også overfor flygtninge, da den ikke blot er et ideal om retfærdighed men en af de samfundsbærende værdier og intuitioner i Vesten. Kommunitarismen anerkender endvidere, at vi kan have forskellige moralske intuitioner, hvoraf rettighedstanken blot er én - omend en med høj forrang⁶⁴. De liberale samfund skal ikke blot ses som resultater af individer, der har tilkæmpet sig rettigheder, men som resultater af en historisk proces, hvor flere værdisæt har vundet indpas. Blandt disse er ikke blot den liberale, juridiske retfærdighed, men også begreber som solidaritet, næstekærlighed, barmhjertighed m.v. Legitimering af politisk praksis skal for kommunitarismen indebære en henvisning til, at den er i overensstemmelse med et samfunds historis-

---

⁶³ "The commitment to liberal values may be historically contingent, but this does not render it any less constitutive of the identities of members of liberal societies." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.139)

⁶⁴ "Taylor goes on to complicate the picture by reminding us that there are many goods in human life, and that they may sometimes (or even very often) come into conflict with one another. What this entails is that any given individual will need to rank the many goods that he recognizes to be worthy of pursuit in his life." (Mulhall & Swift, *Liberals & Communitarians*, p.114).

ke tradition og ikke blot abstrakte principper. Udviklingen af vore samfund er netop sket ved en inkluderende proces, hvor ovennævnte værdier er blevet udstrakt til at omfatte flere mennesker og blevet en dybere del af vor fælles moral⁶⁵. At gå væk fra denne praksis, og sige: ”vi har nok i os selv”, er et brud med den historiske udvikling, som bl.a. velfærdsstaten har gennemgået, og kan med udgangspunkt i kommunitarismen ses som katastrofalt for det værdifællesskab og følelse af kontinuitet og samhørighed, der er afgørende for vort samfunds moralske og politiske indretning.

4.3 Jura eller ansvar

Én ting, de seneste årtiers udvikling har vist os, er, at internationale konventioner ikke har megen effekt, hvis de bannerførende nationer ikke har nogen interesse i at overholde dem. Dertil kommer, at rettighedsbegrebet kan misbruges, når rettigheder fremføres som absolutte entiteter med logisk gyldighed istedet for som generaliserede principper, der kan være i konflikt i konkrete situationer. Den stærkere part - i dette tilfælde staten - kan frasige sig sit ansvar i den konkrete situation ved at stå på sin legitime ret, på trods af at den svagere part - flygtninge - også har en legitim ret. Rettighedernes moralske legitimering er at sikre, at svagere parter velfærd ikke undermineres af stærkere parter interesser, men udelukkende at fokusere på formel juridisk overholdelse af konventioner fjerner det moralske element og gør rettighedsbegrebet til et ideologisk instrument for amoralisk ageren.

Adskillige teoretikere har fremført en tilsvarende kritik af den liberale rettighedstanke. Især retninger indenfor den moderne feminisme har kritiseret eller ligefrem frasagt sig selve rettighedsdiskursen, fordi dens tendens til at fokusere på abstrakte principper fører til et klima, hvor individer hævder deres ’absolutte’ rettigheder overfor andre individer istedet for at bekymre sig for deres velfærd. Retfærdighed bliver således til et spørgsmål om hvem, der bedst kan hævde og fremføre deres ’ret’ på bekostning af andre typisk svagere parter, og ikke en dialog, hvor parterne påtager sig et ansvar for at løse en even-

---

⁶⁵ Hvilket Taylor ligeledes anerkender: ”the principle of equal respect is held as a hypergood by many people today; but those people recognize that it was not always dominant, that it arose through a process of conflict and development in which it gradually replaced earlier and more restricted ethics, and that it continues to find new applications by challenging other ethics even today.” (Mulhall & Swift, *Liberals & Communitarians*, p.115).

tuel konflikt⁶⁶. Denne kritik mener ligesom kommunitarismen, at individer ikke bør ses som isolerede forfølgere af egne interesser men tværtimod som væsner med socialt betingede interesser og værdier. Begge benægter derfor retfærdighedens primære status, idet moralsk ansvarlige løsninger ikke kan findes abstraheret fra den sociale sammenhæng. For den feministiske 'care-etik' består en af de moralsk relevante sociale sammenhænge af, at vi alle i større eller mindre omfang befinder os i et netværk af afhængighedsforhold, hvor vi har ansvar for andre mennesker, der er afhængige af at vi bekymrer os om deres velfærd. Proto-eksemplet på et sådant forhold er det mellem forældre og børn, hvor sidstnævntes interesser ikke sikres ved, at de kræver deres 'ret', men ved at førstnævnte drager omsorg for dem. En forælder i en sådant omsorgsforhold kan heller ikke blot fungere som individuel rettighedshaver og forfølger af egne interesser, idet hendes interesser er nært knyttet til barnets. Intuitioner om det moralsk rigtige opstår i sådanne forhold ikke ved refleksioner om abstrakte principper men ud fra bevidstheden om ansvar for andre mennesker, hvis behov er forbundet med aktøren.

Denne etik er derfor også partikularistisk men fokuserer ikke på bevarelse af de rettigheder og værdier, der dominerer i et givent samfund qua de toneangivende borgeres kontrakter og praksisser. Den kritiserer tværtimod den upartiske rettighedsdiskurs for at gøre netop dette, idet den i praksis prioriterer de, der i forvejen er stærke nok til at hævede deres 'ret' indenfor dens rammer, mens de, der er mest afhængige af beskyttelse og omsorg ikke er istand til hverken at fremføre krav om rettigheder eller at præge samfundets traditioner og værdi-sæt. Også den jødiske filosof, Emmanuel Levinas⁶⁷, har kritiseret den individualistiske rettighedstænkningens tendens til at gøre retfærdighed til et privilegie for rettighedshavere i lukkede samfund, hvormed den fjerner fokus fra det etiske ansvar. Eftersom individuelle værdier og livsbetingelser er afhængige af andre mennesker, har vi ikke alene et ansvar men også en interesse for 'de andre', der er konstitutive for vor identitet. Ligesom de feministiske omsorgsetikere mener han, at ansvar for andre ikke er noget, vi selv vælger, men noget vi har, når et andet menneskes skæbne er afhængigt af vor ageren. At hjælpe den, der er afhængig af vor hjælp, er ikke et spørgsmål

---

⁶⁶ For et kort overblik over denne feministiske kritik af rettighedsdiskursen; se Wenar, *Rights*. For en længere diskussion se f.eks. afsnittet "An Ethic of Care" i Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy*.

⁶⁷ Om Levinas og hans teori om moralsk ansvar; se Manderson, *The Care of Strangers*.

om juridisk semantik, men om hvorvidt vi lever op til det moralske ansvar, vi er givet i den konkrete situation, eller ignorerer det⁶⁸. En pointe i denne kritik er, at egen-interesser ikke kan adskilles fra andres interesser, og at det at hævde mennesket som et asocialt og isoleret individ i egoistisk kamp mod alle andre slet ikke er i individets egen interesse, da et sådant menneskesyn ville kræve, at individet ophørte med at betragte sig selv som moralsk ansvarligt.

4.4 Delkonklusion

I en situation hvor et ideal om upartiskhed skal realiseres af reelt partiske aktører opstår der et skisma mellem ideal og virkelighed, hvor vi kan konstatere at idealet de facto viger for opfattede egen-interesser. Der er derfor god grund til at overveje indholdet af de partikularistiske teorier og hvilken plads, de må give ansvaret for fremmede. Selvom de teorier, jeg her har beskæftiget mig med, ikke abonnerer på den upartiske etik, der ligger bag det universelle menneskerettighedsideal, men tværtimod fokuserer på det moralske som produkt af partikulære forhold mellem mennesker med partiske motiver, mener jeg, at de alle bør kunne legitimere beskyttelse af flygtninge, da der er væsentlige egen-interesser på spil - såsom tiltroen til og accepten af den internationale struktur og staternes suverænitet, de liberale samfunds egne samfundsbærende værdier og endelig vor opfattelse af os selv som moralske individer og samfund. Samtidig forsøger disse teorier at løse spørgsmålet om moralsk motivation ved at sammenkæde individuelle og partikulære præferencer med såvel moralsk og politisk retfærdighed som sociale fællesskaber. I det omfang jeg har draget konsekvenser fra hhv. Rawls' kontraktteori og kommunitarismen, som de ikke nødvendigvis selv havde intentioner om, mener jeg derfor, at min tolkning er konsistent med begge teorier. Jeg mener ikke, at et samfunds interne velfærd kan sikres ved at ignorere udenforståendes lidelse - det vil tværtimod ændre såvel de politiske strukturer og vor selvopfattelse i en retning, der også skader os selv.

---

⁶⁸ "Responsibility is first and foremost a response-ability, a demand placed on us regardless of our will. The choice is not whether we have a responsibility, but whether we choose to heed it." (Manderson, *The Care of Strangers*).

5 Konklusion

Rettighedstænkningen lader til at være i et dilemma mellem to elementer, der begge er dele af liberalismen: en stringent tolkning af de moralske krav i liberalismens universalistiske etik på den ene side og princippet om statens suverænitet og ansvar for egne borgere på den anden⁶⁹. En upartisk og rationalistisk etik, der kræver abstraktion fra individuelle og sociale interesser og værdier, er ikke i stand til at løse spørgsmålet om moralsk motivation, hvorfor den politiske filosofi lader til at stå i et polariseret valg mellem enten en tilbagevenden til nationalistiske, lukkede samfund eller et i øjeblikket urealistisk krav om globale rettigheder. Jeg har vist, at den første strategi næppe er i vor interesse, og at begrundelsen af rettigheder for 'fremmede' ikke behøver at hvile på en uinteresseret, rationalistisk etik, men kan baseres på de interne samfunds egne interesser og værdier. Jeg mener, at det er vigtigt at udforske disse tilgange til opfattelsen af beskyttelsen af flygtninge, fordi den nuværende situation viser, at det universalistiske rettighedsideal alene ikke kan mobilisere støtte til forfulgte mennesker, og derfor fremstår som en utopi, der forkastes, når egeninteresser uundgåeligt bliver et perspektiv i den praktiske diskussion.

Hvis vi både ønsker at omfavne tanken bag menneskerettighederne og princippet om en international arbejdsfordeling, som tillader national suverænitet, så bør vi tage ansvar for at beskytte de mennesker, der er ofre for den globale struktur, hvis ideal ikke svarer til virkeligheden. At tillade forfulgte mennesker at krydse nationale grænser er den løsning, der kræver mindst indskrænkelse af national suverænitet, og samtidig bibeholder en grad af moralsk forsvarlighed. Hvis retten til at flygte er væsentlig for beskyttelse mod menneskerettighedskrænkelser, så kan vi i bl.a. Europa bestemt ikke bryste os af at være nationer, der går forrest i udbredelsen af menneskerettighederne. Tværtimod sår vor nuværende politik tvivl ved den pragmatiske løsning på konflikten mellem det universelle moralske ideal og den reale internationale struktur. Samtidig fungerer undermineringen af denne ret som en kile i eroderingen af rettighedsregimet og -tanken interna-

---

⁶⁹ "The debate on refugee protection has become polarized around two apparently incompatible perspectives. On the one hand, advocates of human rights and refugee protection berate states for restrictive measures and a failure to respect the standards for refugee protection defined in international law (...) basing their normative prescriptions on universalist theories of individual rights. On the other hand, states tend to draw on notions of national interest to justify restriction." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.6).

tionalt såvel som internt i vore samfund. Bekæmpelsen af flygtnings ret til bevægelse sker ikke for at sikre andre vigtigere rettigheder, men er tværtimod en aktiv, repressiv statshandling, der bringer uskyldige mennesker i livsfare. Hermed tillader vi ikke alene vore stater at bryde med menneskerettighedsidealet men også med den ideologiske legitimering af politisk autoritet, som vore egne rettigheder er forankret i. Det er derfor vigtigt at gøre opmærksom på, at rettighedstanken ikke blot er et abstrakt og ahistorisk begreb, men også et værdi-sæt, som er konstituitivt for specifikt de historisk liberale demokratier.

De partikularistiske teories kritik af rettighedsdiskursen har det problem, at det er svært at forestille sig et politisk system baseret på hypotetiske interesser, inter-subjektive værdier eller partikulære afhængighedsforhold. Formaliserede rettigheder knyttet til objektive kriterier - hvad enten disse er ens status som menneske eller som borger - virker umiddelbart som den strategi, der er bedst egnet til at sikre politisk retfærdighed uden arbitrær eksklusion af individer, der ikke indgår i ovennævnte fællesskaber. Men hvis denne strategi ikke virker efter hensigten og ikke kan motivere til sin egen overholdelse, kan de partikularistiske teorier minde os om formålet med rettighedsdiskursen. En formaliseret rettighedsdiskurs kan misbruges til at fjerne fokus fra moralske faktorer og ansvar, hvilket ikke blot skader dem, rettighederne skulle beskytte, men også os, der fratages vor opfattelse af moralsk ansvar. Rettighederne er ikke absolutte og selvstændige entiteter men generaliserede principper, dannet for at beskytte partikulære individers liv og velfærd. Det primære spørgsmål er derfor ikke hvorvidt, vi er beredte til at bryde en konvention, men om vi er villige til at påtage os ansvaret for at udvise den konkrete asylsøger til død og tortur. Først når vi har besvaret dette partikularistiske spørgsmål, kan vi ærligt overveje vort forhold til de formaliserede rettigheder og grunden til, at de blev dannet.

Et væsentligt element i undermineringen af rettighedsregimentet er ansvarsforflygtigelse. Når politikere og meningsdannere frasiger sig ansvar for flygtnings rettigheder ved at henvise til andre rettigheder eller til vælgeres vilje, ignorerer de dels vore samfunds

medvirken til den globale situation, der skaber flygtninge⁷⁰, og deres egen rolle som medvirkende til at definere befolkningens værdier og opfattede interesser. Dette sker bl.a. via en politisk retorik, der dehumaniserer andre mennesker og gør ofre til gerningsmænd ved at beskrive forfulgte og nødlidende mennesker som en fjendtlighedsindret trussel. At fokusere på vor forpligtelse til at leve op til juridiske konventioner, vil næppe kunne imødegå denne selvforstærkende, emotionelle propaganda, men et modtræk kunne være at fokusere på de konkrete menneskeskæbner, der gemmer sig bag flygtningestatistikkerne og konventionerne for at vække den partikularistiske empati for et konkret menneske, der befinder sig her blandt os og er afhængige af vor beslutning.

For de partikularistiske teorier er det svært at mobilisere ansvar for mennesker udenfor vor interessesfære, men flygtninge er netop defineret som forfulgte mennesker, der er trådt ind i denne. For at forhindre den ansvarsforfølgelse og empati, der kan opstå når mennesker mødes og deler skæbne, er det nødvendigt at afskære flygtninge fra befolkningen - enten ved ideologisk dehumanisering, ved at isolere dem i lejre eller andre geografiske områder eller sociale kategorier eller ved helt at forhindre deres ankomst. Dette sker med henvisning til partikularistiske idéer om, at staten først bør pleje sin egen befolknings interesser, men de situationer, hvor flygtninge har lov til at leve, arbejde og interagere med befolkningen, viser som regel, at den opfattede interesse i at holde dem ude eller sende dem tilbage ikke er så stærk endda, som mange politikere antager, når først partikulære bånd tillades at dannes mellem mennesker.

Tilbage er dog det reelle spørgsmål om grænsen for hvor mange mennesker, vi kan tage ansvar for og give beskyttelse. Der kan være moralske argumenter for at udelukke mennesker fra at krydse grænser, hvis der står mere på spil ved at tillade det end ved at forbyde det. Selvom Flygtningekonventionens definition af flygtninge er snæver, idet den kun tillader folk at flygte fra bestemte menneskerettighedskrænkelser, er den ingen garanti for, at en sådan situation ikke opstår. Dens arbitrære valg af flugtgrunde tager hverken hensyn til alle flygtnings eller de asylgivende samfunds interesser men er et eksempel på rettighedstænkningens abstrakte principper. Jeg har beskrevet nogle af de

---

⁷⁰ Om flygtningemodtagende landes medvirken til at skabe flygtningestrømme; se f.eks. Gibney, *Ethics and Refugees*.

problemer, der er i denne tænkning generelt og de positive muligheder for at fokusere på subjektive eller inter-subjektive værdier og følelser for at mobilisere empati og ansvar for andre mennesker. De liberale samfunds interne rettighedsregimer anerkender da også vigtigheden af at sætte sig ind i andres partikulære situation. Et eksempel er nødværgeloven, der tillader ellers strafbare handlinger, hvis de begås for at undgå endnu værre handlinger eller grundet frygt for sådanne. Dette indikerer dels, at ingen lov eller rettighed er absolut, og at det er indbygget også i liberal retfærdighed at sætte sig ind i den enkelte situation og de involverede parter partikulære motiver. Tilsvarende kunne vi basere en flygtningedefinition på, hvorvidt vi selv i en tilsvarende situation ville søge at komme i sikkerhed, og sammenholde den begrundede frygt med den 'forbrydelse', vi kan mene, det ellers er at krydse en statsgrænse⁷¹. Dette tillader en kombination af personlige værdier, partikularistisk empati og en bekendelse til det liberale lighedsprincip.

I mangel på et objektivt, absolut grundlag for menneskerettighederne er der mulighed for diskussion om hvilke rettigheder, der har forrang for andre, og hvorledes de realiseres. En sådan diskussion vil være præget af vore personlige og samfundsskabte værdier. I stedet for at kræve, at vi afstår fra vore partikulære værdier til fordel for et universalistisk ideal, insisterer jeg tværtimod på et konsekvent forhold til vore egne idealer og værdier. Det burde være muligt at kræve, at vor behandling af fremmede og vor vurdering af asyl-sager involverer de samme værdier som dem, vi bruger overfor hinanden. Når det gælder realiseringen af menneskerettigheder i andre stater kan partikularister eventuelt undskylde sig med kultur-relativisme og tolerance for kulturen i de undertrykkende regimer for at undlade at kritisere disse, men eksistensen af flygtninge viser jo netop, at ihvertfald disse mennesker foretrækker at leve i et andet samfund - vort - hvorfor de i det mindste bør behandles efter vore egne værdier og normer.

---

⁷¹ Både Boswell (i *The Ethics of Refugee Policy*), Dummett (i *On Refugees and Migration*) og Gibney (i *Ethics and Politics of Asylum*) beskæftiger sig med hvilke kriterier, der kunne være moralsk relevante for afvisning af flygtninge. Denne idé, at retten til at flygte bedst kan sammenlignes med nødværgeretten, der fremføres af Nathwani (*Rethinking Refugee Law* pp.85) giver dog mulighed for en kontinuerlig praksis, der både kan fungere i den reale situation og et tænkt scenarie, ligesom den har fordelen at kombinere subjektivitet med objektive kriterier.

Personlige og intersubjektive moralske værdi-sæt skabes ved, at handlingsmønstre bekræftes eller forkastes af fælles praksisser⁷², og de traditionelt liberale stater er i øjeblikket involveret i en selvforstærkende praksis, hvor den liberale tanke forkastes. Det burde være muligt at starte en modsatrettet, positiv spiral, hvor den universalistiske etik fremmes ved, at vi fremhæver dens partikulære betydning for vore samfund og vore partiske interesser, samtidig med at den indgår i vort forhold til andre, hvormed den bekræftes og forstærkes internt og eksternt⁷³. Hvis vi er interesserede i at bevare henholdsvis den internationale politiske struktur og vore egne samfunds indretning, så har vi en interesse i, at retten til at flygte respekteres, hvorfor vi bør inkludere behandlingen af 'fremmede' i vor evaluering af andre staters politiske praksis såvel som vor egen - ganske som vi bør mht. de menneskerettigheder, der angår statens ansvar overfor egne borgere.

Det, vi oplever i øjeblikket, er ikke, at en universel etik forkastes til fordel for en partikularistisk, men en forkastelse af alle moralske værdier inklusiv vore egne. Vi kan mene, at det universelle rettighedsideal giver os en for stor ansvarsbyrde, men hvis vi fokuserer på vore egne interesser, er spørgsmålet, om vi overfor os selv kan tillade os at lade være med at leve op til det ansvar - og inkludere ansvarsforflygtigelse, repression og selvtilstrækkelighed blandt vore samfundsbærende værdier og officielle politik. Det er ikke nødvendigt at vælge mellem universalistiske, disinteresserede, etiske krav og egne partikularistiske værdier og partiske interesser. Det er tværtimod i vor egen interesse, at vore politiske beslutninger og juridiske strukturer lever op til vor egen moralske opfattelse, så vi selv kan stå inde for dem.

---

⁷² Igen en holdning, der deles af den radikal filosofi bl.a. inspireret af Wittgensteins spil-teori (se Poulsen, *Undertrykkelse og lighed*) og kommunitarismen. Med afsæt i kommunitarismen og Humes moral-epistemologi beskæftiger Boswell sig med hvorledes moral og egeninteresse ikke nødvendigvis er i modsætning: "Internalising shared values and acting in a way that is recognised and approved by the relevant community is important for the well-being and self-confidence of the individual." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.148).

⁷³ "(...) where the shared values and beliefs of the nation are shaped by a liberal commitment to universal human rights, then the group may be affirmed through securing international recognition of its human rights policy, or its treatment of refugees. This positive recognition of the shared liberal values of a nation may be an important source of affirmation for the members of the group." (Boswell, *The Ethics of Refugee Policy*, p.149).

Bibliografi

- Blake, Michael, "International Justice", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (fall 2005).
- Boswell, Christina: *The Ethics of Refugee Policy*, Ashgate (2005).
- Boswell, Christina: "European Values and the asylum crisis", *International Affairs* 76(3) (2000).
- Burnside, Julian: "Ethics and the Outsider", *Res Publica* vol.12 nr.2, Melbourne (2003).
- Crawley, Heaven: "Gender, persecution and the concept of politics in the asylum determination process", *Forced Migration Review* nr.9, Oxford (2000).
- Crawley, Heaven: "Europe - Fortress or refuge?", *Forced Migration Review* nr.23, Oxford (2005).
- Dietrich, Helmut: "Die Front in der Wüste", *Konkret: Politik und Kultur* nr.12, Hamburg (2004).
- Dummet, Michael: *On Refugees and migration*, Routledge (2001).
- Gibney, Mark: "Ethics and Refugees", Daniel Warner and Jean-Marc Coicaud (ed.) *New Perspectives on Ethics and International Affairs*, New York, United Nations University Press (2001).
- Gibney, Mathew: *Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*, Cambridge University Press (2004).
- Gibney, Mathew & Hansen, Randall: "Asylum Policy in the West: Past Trends, Future Possibilities", *UNU/Wider, Discussion Paper* No. 2003/68, Helsinki (2003).
- Goodwin-Gill, Guy S: "International Law and the Detention of Refugees and Asylum Seekers", *International Migration Review* vol.20 nr.2, New York (1986).
- Joly, Daniëlle: "Convergence Towards a Single Asylum Paradigm", *The International Journal of Human Rights* vol.5 nr.4, London (2001).
- Kymlicka, Will: *Contemporary Political Philosophy*, Oxford (1990).
- Mulhall, Stephen & Swift, Adam: *Liberals and Communitarians*, Blackwell (1992).
- Nathwani, Niraj: *Rethinking Refugee Law*, Leiden (2003).
- Larking, Emma: "Please Consider", *Res Publica* vol.12 nr.2, Melbourne, (2003).
- Manderson, Desmond: "The Care of Strangers", *Res Publica* vol.10 nr.2, Melbourne (2001).
- Nickel, James: "Human Rights", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (fall 2006).
- Poulsen, Ole: "Undertrykkelse og lighed i den liberale og den radikale filosofi", Syddansk Universitet (2005).
- Pugh, Michael: "Drowning not Waving: Boat People and Humanitarianism at Sea", *Journal of Refugee Studies* vol. 17(1), Oxford University Press (2004).
- Vølund, Marianne: "Bevisoptagelse og bevisvurdering i asylsager", Århus Universitet (2000).
- Wenar, Leif: "Rights", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (fall 2006).

Dokumentation

- CASA: "Starthjælp og introduktionsydelse - Hvordan virker ydelserne?" (2004), <http://www.casa-analyse.dk>
- Danmark: "Straffeloven §13" (nødværgeloven), <http://retsinfo.dk>
- Dansk Flygtningehjælp: <http://www.flygtning.dk>
- FN: "Konventionen om flygtninges retsstilling" (1951), <http://menneskeret.dk>
- FN: "Verdenserklæringen om Menneskerettighederne" (1948), <http://menneskeret.dk>
- Human Rights Watch: "Refugees and Displaced Persons", www.hrw.org/refugees
- Institut for Menneskerettigheder: "Menneskeret i Danmark. Status 2005" (2005), <http://humanrights.dk>